

โครงสร้างระบบการตลาดควายไทยและการเปลี่ยนแปลงที่กำลังเกิดขึ้นในบ้านเรา

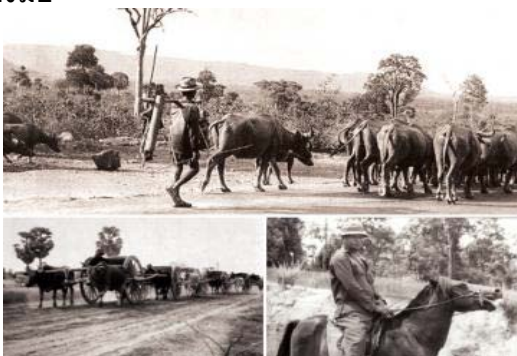
นิกร สางห้วยไพโร

กลุ่มวิจัยและพัฒนากระบือ สำนักพัฒนาพันธุ์สัตว์ กรมปศุสัตว์

ปัญหาพื้นฐานทางเศรษฐศาสตร์จะเกี่ยวข้องกับคำถามที่ว่าในระบบเศรษฐกิจหนึ่งๆ มีการผลิตสินค้าอะไร โดยกรรมวิธีอย่างไร แก่ใคร เมื่อผลิตสินค้าและบริการแล้วจะจำแนกแจกจ่ายอย่างไร และเมื่อไร วิวัฒนาการทางการผลิตทางการเกษตรของไทยมีผลโดยตรงจากการเพิ่มขึ้นของความต้องการบริโภคอาหารของประชากรภายในประเทศ และจากความต้องการสินค้าส่งออกของไทยจากประเทศต่างๆ โดยทั่วไปประเทศไทยมีผลิตผลทางการเกษตรหรืออาหารเพียงพอแก่การบริโภคของประชากรภายในประเทศ นอกจากนี้สินค้าเกษตรยังสามารถส่งออกไปขายต่างประเทศ ตัวกำหนดการบริโภคและการจำแนกแจกจ่ายอาหารขึ้นอยู่กับประชากรและการกระจายรายได้ ความชอบของผู้บริโภค รวมทั้งราคาและปริมาณของอาหารที่มีอยู่ นอกจากนี้การบริโภคอาหารยังขึ้นอยู่กับเชื้อชาติ วัฒนธรรมของแต่ละท้องถิ่นอีกด้วย

ในอดีตที่ผ่านมา ควายเป็นสัตว์เลี้ยงที่มีความสำคัญทั้งทางด้านเศรษฐกิจและสังคมของประเทศไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งต่อเกษตรกรรายย่อยในชนบท เพราะควายเป็นส่วนหนึ่งในระบบการผลิตทางการเกษตรที่เกี่ยวข้องกับการเพาะปลูกพืช แต่เดิมนั้นควายจะถูกนำมาใช้แรงงานด้านการดำรงชีวิตและการเกษตร มวลจะใช้เป็นปุ๋ย เมื่อไม่สามารถใช้แรงงานได้แล้วก็จะขายไปเป็นเนื้อเป็นรายได้ อีกทางหนึ่งให้แก่เกษตรกร ปัจจุบันแม้จะมีการใช้เครื่องจักรแทนแรงงานควายก็ตามแต่ควายก็ยังคงมีความจำเป็นต่อเกษตรกรจำนวนมากทั้งในด้านการใช้ประโยชน์จากผลผลิตด้านเศรษฐกิจโดยเฉพาะอย่างยิ่งเนื้อเพื่อการบริโภค จะเห็นได้จากราคาควายมีชีวิตในปัจจุบันที่ได้ถีบตัวสูงขึ้นอย่างหน้ามือเป็นหลังมือ

ก่อนหน้านั้น โครงสร้างการตลาดซื้อขายควายในบ้านเรา พอแยกออกได้เป็น 3 ระดับ (สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร, 2549) คือ **ตลาดระดับท้องถิ่น** เป็นตลาดที่ทำหน้าที่รวบรวมควายจากเกษตรกรโดยตรง มักอยู่ในตำบลหมู่บ้าน จำนวนควายที่ซื้อขายกันมีปริมาณไม่มากนัก **ตลาดระดับท้องถิ่น** เป็นตลาดระดับอำเภอหรือจังหวัด ซึ่งในที่นี้คือ ตลาดนัดวัว-ควาย นั่นเอง ทำหน้าที่รวบรวมวัวควายในท้องถิ่นนั้น แล้วส่งจำหน่ายไปยังตลาดต่อไป ปริมาณการซื้อขายในตลาดนี้มีมาก ซึ่งมีอิทธิพลต่อการกำหนดราคาซื้อขาย และ **ตลาดปลายทาง** เป็นตลาดสุดท้ายที่รับซื้อควายตามปริมาณที่ต้องการได้แก่โรงฆ่าสัตว์ โรงงานแปรรูป เข้าตลาดระดับท้องถิ่นที่อื่น หรือมีผู้ซื้อไปเลี้ยงต่อ **ลักษณะ**

การซื้อขายควายโดยทั่วไป การซื้อขายควายมีทั้งการซื้อขายเป็นตัวเดียว ๆ และซื้อคววมแม่และลูก หรือการซื้อแบบยกฝูงแล้วแต่ความพอใจของผู้ซื้อและผู้ขาย โดยมีลักษณะการซื้อขาย 3 ระดับคือ **1) การซื้อขายในระดับท้องที่** จะมีพ่อค้าหรือคนในหมู่บ้านมาติดต่อขอซื้อควายจากเกษตรกรที่ฟาร์ม ซึ่งผู้ซื้อจะติดต่อซื้อจากเกษตรกรหลายราย เพื่อให้ได้จำนวนครบตามความต้องการเมื่อต่อรองราคาจนเป็นที่พอใจของทั้งสองฝ่ายแล้ว จะนัดวันเพื่อที่จะนำรถมารับควายพร้อมทั้งนำเงินค่าควายมาชำระให้เกษตรกรในวันนั้นด้วย และ **2) การซื้อขายในระดับท้องถิ่น** โดยทั่วไปจะกระทำในตลาดนัดวัว-ควาย ซึ่งเป็นตลาดที่มีความสำคัญมากสำหรับการซื้อขายวัว-ควาย เพราะจะมีผู้ซื้อและผู้ขายเกือบทุกระดับที่เข้ามาในตลาดแห่งนี้ ได้แก่ **เกษตรกรเจ้าของควาย** นำควายของตนเองมาขาย และมีเกษตรกรที่มาหาซื้อควายเพื่อนำไปเลี้ยงต่อ ซึ่งจะซื้อขายเพียงไม่กี่ตัว **พ่อค้าที่ทำการซื้อขายแบบที่เรียกว่า จับเสือมือเปล่า หรือจับเชือก** พ่อค้าประเภทนี้จะไปหาซื้อควายเมื่อตกลงกับผู้ขายได้แล้ว ก็จะนำควายตัวเดียวกันนี้ไปบอกขายต่อให้กับผู้ที่ต้องการซื้อในราคาที่สูงขึ้น ซึ่งจะทำให้มีรายได้จากส่วนต่างของการเปลี่ยนมือแต่ละครั้งโดยที่ไม่ต้องใช้เงินทุนของตนเอง และไม่เสียค่าใช้จ่ายในการเคลื่อนย้ายควายมาในตลาดและออกจากตลาดแต่อย่างใด **พ่อค้าซื้อหมาขายไป** จะซื้อควายจากตลาดนัดครั้งละหลายตัวจนเต็มคันรถแล้วนำควายไปขายต่อที่ตลาดนัดแห่งใหม่ เพื่อหารายได้เพิ่มจากส่วนต่างระหว่างราคาซื้อและราคาขาย หากยังขายไม่หมดก็จะนำไปขายที่ตลาดนัดอื่นต่อ ๆ ไป จนกว่าจะขายได้ บางครั้งก็วนกลับมายังตลาดนัดเดิมที่ซื้อในครั้งแรก **พ่อค้าฆ่าแหละในท้องถิ่น** จะหาซื้อควายจากตลาดนัดเพื่อนำไปฆ่าแหละเนื้อส่งขายตามเขียง หรือขายในหมู่บ้าน **พ่อค้าซื้อขายรายใหญ่** พ่อค้าประเภทนี้จะเดินทางมาจากหลายจังหวัด เช่นภาคเหนือจะมีพ่อค้ามาจากจังหวัด เชียงราย พะเยา ลำปาง แพร่ น่าน และเพชรบูรณ์ ภาคกลางมาจากจังหวัด ปทุมธานี อุทัยธานี นนทบุรี อยุธยา ราชบุรี ส่วนภาคใต้ มาจากจังหวัด สงขลา เพชรบุรี และในภาคตะวันออกเฉียงเหนือนั้นก็จะมีพ่อค้าเหล่านั้นวนเวียนอยู่ในตลาดนัดหลายแห่งเช่น ในจังหวัดร้อยเอ็ด กาฬสินธุ์ มหาสารคาม อุบลราชธานี อุดรธานี นครราชสีมา เป็นต้น ธุรกิจหลักของพ่อค้าประเภทนี้มีหลายวัตถุประสงค์ เช่น เพื่อนำควายไปส่งยังโรงฆ่าสัตว์ โรงงานลูกชิ้น นำควายจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือไปขายต่อยังแหล่งอื่นที่มีควายน้อยไม่เพียงพอต่อความต้องการบริโภค **3) การซื้อขายในตลาดปลายทาง** จะมีพ่อค้าที่มาจากตลาดระดับท้องที่และท้องถิ่นนำไปส่งยังโรงฆ่าสัตว์และโรงงานลูกชิ้น เพื่อแปรรูปต่อไป

เมื่อประมาณ 4-5 ที่ผ่านมา ได้เกิดการเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญต่อวงการคนเลี้ยงควายในบ้านเราคือ **จีนและเวียดนามได้ นำเข้าควาย** จากประเทศไทยเดือนละมากกว่า 400-500 ตัว เนื่องจากทางเวียดนามได้ปรับเปลี่ยนนโยบายยุทธศาสตร์ควายของประเทศ จึงส่งผลกระทบต่อการบริโภคเนื้อควายของคนเวียดนามเองที่นิยมการบริโภคเนื้อวัวควายอย่างมาก ประกอบกับการเปิดประเทศที่ทำให้คนของเขาที่มีรายได้ต่อประชากรเพิ่มมากขึ้น และมีบางส่วนนำควายไปใช้เป็นแรงงาน เนื่องจากภาวะน้ำมันแพง ขณะที่จีนหลังจากเกิดเหตุแผ่นดินไหวที่มณฑลเจียงตุ มีสัตว์ตายไปจำนวนมาก จึงต้องนำเข้าพ่อแม่พันธุ์ควายไทยไปเพื่อเพิ่มปริมาณให้มากขึ้น เพราะจีนเองก็ใช้แรงงานจากควายเช่นกัน และส่วนหนึ่งของจีนคือการสร้างควายลูกผสมเพื่อการผลิตน้ำมันสำหรับการบริโภค จึงเกิดมี **พ่อค้าคนกลางรายใหญ่** ที่เป็นผู้รวบรวมซื้อควายจากชาวบ้านเพื่อส่งออก นายทุนและพ่อค้าคนกลางหลายรายมาตระเวนหาซื้อพ่อ-แม่พันธุ์ควายพันธุ์ดีตามหมู่บ้านและตลาดนัดวัว-ควาย ในพื้นที่ต่างๆของประเทศ โดยพ่อค้าจะคัดเลือกเฉพาะพ่อพันธุ์ควายที่ยังไม่ถูกทำหมันหรือถูกตอนและควายแม่พันธุ์ที่มีรูปร่างและโครงสร้างใหญ่ ซึ่งควายที่พ่อค้าคนกลางเลือกซื้อล้วนเป็น**ควายไทยพันธุ์ดีพร้อมสืบพันธุ์และขยายพันธุ์ได้** และให้**ราคางามตัวละหลายหมื่นบาท** ทำให้วงการคนเลี้ยงควายบ้านเราเกิดกระแสฮือฮา เกษตรกรที่มีควายเมื่อเห็นเงินก้อนโตมาถึงที่จำเป็นต้องขายออกไปครั้งใหญ่อีกครั้งหนึ่งหลังวิกฤตรถไถนาเดินทางเข้ามาแทนแรงงานควายเมื่อครั้งก่อน **เนื่องจากไม่มีเหตุการณ์เปลี่ยนแปลงครั้งใดที่ควายไทยจากฝีมือการผลิตของชาวบ้านดาดำจะขายควายได้ราคาดีขนาดนี้**

วันนี้ เราพอสามารถมองออกได้อย่างชัดเจนว่าโครงสร้างระบบการตลาดควายไทย เดินทางมาถึงจุดแห่งการเปลี่ยนแปลงครั้งใหม่อีกครั้ง จากอดีตตั้งแต่นายฮ้อยทางภาคอีสานรวบรวมกันไล่ต้อนฝูงควายด้วยกองคาราวานเกวียนเพื่อนำไปขายทางภาคกลางและภาคตะวันออก ไล่เรื่อยมาถึงยุคของนายฮ้อยควายในตลาดนัดที่นึ่งรถบรรทุกเพื่อสืบเสาะหาควายตามคอก และจนกระทั่งถึงนายฮ้อยนึ่งรถเบนซ์สั่งการในห้องแอร์ให้หาควายงามตามความต้องการของต่างชาติ ด้วยราคาควายที่สูงมากจนทำให้คนเลี้ยงควายบ้านเราเกิดความอึดใจเพราะตั้งแต่เลี้ยงควายมา ก็มีวันนี้เท่านั้นที่ราคาควายได้ผลตอบแทนอย่างเต็มเม็ดเต็มหน่วยโดยที่ไม่มีส่วนแบ่งการตลาดที่มีพ่อค้าคนกลางหลายระดับ

แนวทางการส่งเสริมและวิจัยด้านการผลิตและการตลาดควายไทย จึงเป็นสิ่งจำเป็นต้องทำให้ได้ในวันนี้ เพื่อเป็นการสร้างแรงจูงใจให้เกษตรกรหันมาเลี้ยงควายกันมากขึ้น และการปรับปรุงการเลี้ยงควายให้ได้ผลผลิตสูงและมีคุณภาพดี ตลอดจนเพื่อป้องกันและแก้ปัญหาการขาดแคลนควายในปัจจุบัน และอนาคตที่เราจะเข้าสู่เวที AEC ในปี 2558 นี้ จึงควรมีการวิจัยโดยเร่งด่วนในประเด็นดังต่อไปนี้

1. ศึกษาถึงต้นทุนการผลิตควายไทย (costs of production) ค่าการตลาด (market costs) และวิธีการตลาด (market channel) ตั้งแต่ระดับเกษตรกรในหมู่บ้านจนถึงผู้บริโภคในแต่ละท้องที่ หรือภูมิภาค เพื่อเป็นแนวทางในการกำหนดราคารับซื้อขั้นต่ำหรือการประกันราคารับซื้อ
  2. ศึกษาวิธีการสร้างเกณฑ์มาตรฐานในการกำหนดราคาซื้อ-ขาย เพื่อป้องกันมิให้เกษตรกรถูกเอารัดเอาเปรียบ รวมถึงการวิจัยการจัดตั้งหรือส่งเสริมความเข้มแข็งให้แก่กลุ่ม องค์กร สถาบันเกษตรกร เพื่อดูแลผลประโยชน์ของตนเองและสร้างอำนาจต่อรองทางการตลาด
  3. งานวิจัยเพื่อเพิ่มมูลค่าผลผลิตของควาย ตัวอย่างเช่น การฆ่าชำแหละที่ได้มาตรฐานสากล การแปรรูปและการพัฒนาผลิตภัณฑ์จากควาย การรณรงค์ การโฆษณาประชาสัมพันธ์ให้ผู้บริโภคทราบถึงข้อดีของเนื้อควาย โดยเฉพาะคุณสมบัติที่มีคลอเลสเทอรอลต่ำ รวมทั้งข้อดีในการใช้แรงงานควายในไร่นา ทั้งนี้จะเป็นการช่วยส่งเสริมการขยายตัวของการตลาดควายทั้งในและต่างประเทศ ทั้งในแง่ตลาดเนื้อควายและควายพันธุ์ดี
  4. ศึกษากฎหมาย ระเบียบ ข้อปฏิบัติต่างๆ ที่เป็นปัญหาและอุปสรรคต่อการพัฒนาตลาดควาย เพื่อใช้เป็นข้อเสนอแนะ/แนวทางในการกำหนดนโยบาย ปรับปรุงระเบียบ กฎหมาย ให้มีความเหมาะสมและสอดคล้องในทางปฏิบัติ ตลอดจนเพื่อเป็นการป้องกันการลดจำนวนลงอย่างรวดเร็วของประชากรควายในประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการแก้ปัญหาการลักลอบค้าขายและฆ่าสัตว์อย่างผิดกฎหมาย
  5. ให้ความรู้เกษตรกรปรับเปลี่ยนแนวความคิดจากการเลี้ยงควายแบบเดิมๆ ให้เป็นการเลี้ยงในเชิงเศรษฐกิจเพื่อผลิตอาหารโปรตีนที่มีต้นทุนการผลิตต่ำ
  6. รัฐบาลสนับสนุนเงินทุนให้แก่กลุ่มเกษตรกรกู้ในอัตราดอกเบี้ยต่ำหรือปลอดดอกเบี้ยเพื่อให้สมาชิกในกลุ่มกู้ยืมไปลงทุนในการจัดหาควายที่ดีมาเลี้ยง
  7. สนับสนุนให้เกษตรกรที่มีความพร้อมรวมกลุ่มเพื่อเพิ่มผลผลิตกระบือพันธุ์ดีให้มากขึ้นและปรับปรุงพันธุ์ให้ดีขึ้น
  8. เข้มงวดกับข้อปฏิบัติในการห้ามฆ่าควายเพศเมียเพื่อรักษาแม่พันธุ์ที่จะใช้ขยายพันธุ์ต่อไป
  9. ปลุกจิตสำนึกให้คนไทยหวงแหนพันธุ์กรรมที่ดีของควายไทย เพื่อดำรงไว้ซึ่งคุณค่าทางวัฒนธรรมและการอนุรักษ์พันธุ์กรรมดั้งเดิมของควายไทย โดยไม่ปล่อยให้มีการทำลายควายที่มีลักษณะดีและเร่งขยายการผลิตเพื่อให้ควายไทยเป็นสัญลักษณ์ประจำชาติอย่างหนึ่งของไทย
- หากขายควายไทยขึ้นดีไปหมด โดยไม่เร่งผลิตขึ้นมาทดแทนและอนุรักษ์สายพันธุ์ที่ดีเอาไว้ อนาคตอันใกล้นี้เชื่อว่าควายไทยพันธุ์ดีอาจหายากขึ้นและลดเลือนหายไป ขณะที่วันนี้เรากำลังก้าวเดินเข้าสู่เวทีแห่งการเรียนรู้และการแข่งขันทางการผลิตและการค้าอย่างแท้จริง**